

SATELLITER TGV 4 2012

Ett barn är fött och den heliga familjen firas med rökelse och myrra. Och 2012: med familjehögtider i familjebostäder med familjekalkoner till familjepriser. TGV smälter julhelgen tillsammans med Barbro Backberger (1932-1999), feministen som var med och grundade Grupp 8 och blev känd för sin vassa analys av patriarkal kultur i rapporten *Det förkrympta kvinnoidealet 1966*. På julafton året dessförinnan tryckte *Dagens Nyheter* hennes artikel "Den heliga familjen" som vi nu återpublicerar. Här gör Backberger upp med det, som hon menar, moralistiska och livfarliga kärnfamiljetänkande som

genomsyrar allt: politik, psykologi och arkitektur.

TGV har bett fyra skribenter perspektivera Backbergers artikel. Familjeforskaren Margareta Bäck-Wiklund problematiserar föreställningen om den slutna familjen. Författaren och teologen Elisabeth Hjorth skriver en tankedik om familjetro och familjekrig. Idéhistorikern Pia Laskar fokuserar relationen mellan sexualitet och familj då och nu, och poeten och arkitekten Lars Raattamaa samtalar med radioreportern Johanna Langhorst om familj, arkitektur och kapitalistisk ingenjörskonst.

DEN HELIGA FAMILJEN

BARBRO BACKBERGER

I juletid, när allt sägs vara frid på jorden, rasar den sociala lusten som allra vildast. Familjen heter det cykloncentrum som stormarna utgår ifrån. Julgransfoten och släktingarna tas fram och monteras upp. Storstädningen sätter in på alla fronter: skräpigt bohag stuvats in i garderoberna, och skräpiga människor förvisas utanför dörren över helgen. Hur skall man kunna vara god och glad och koppla av effektivt i sin ombonade idyll om man är tvungen att ha en massa misslyckade, udda och olyckliga individer inför sina ögon? Julen är familjelivet som last.

Den sexuella lusten har anklagats för mycket ont. Den sociala lusten däremot åtnjuter ett oförtjänt gott rykte, trots att den har mycket mera elände på sitt samvete. Människans socialdrift, dvs hennes behov att dels vara lik andra och dels det därmed förknippade behovet att hata, förfölja och stöta bort dem som inte vill eller inte lyckas vara det, har förorsakat häxförföljelser, negerlynchningar, judeutrotning. Varje minut händer att någon förtalas av eller stöts ut från den grupp han tillhör därför att gruppen har funnit att han har en avvikande, otillåten egenskap – ett lyte, en psykisk sjukdom, en sexuell avvikelse, exklusiva ambitioner eller inga ambitioner alls.

Familjen är vår klart intolerantaste grupp. Trots detta betraktas den som sakrosankt. Den är en föråldrad institution, och våra attityder till den är likaledes förlegade. Vår typ av familj är en kvarleva från 1800-talets borgerliga samhälle. Den består mestadels av två generationer med klart utformade roller för medlemmarna: mannen-familjeförsörjaren, hustrun-hemmafrun samt barnen. Dess utformning bygger på en rad yttre förutsättningar, som knappast längre existerar: det omgivande samhället är fientligt eller likgiltigt till den grad att gruppen för att överleva måste hålla ihop. Hustrun är beroende av mannen ekonomiskt (därför att äktenskapet är hennes enda utväg till försörjning), statusmässigt (bara äktenskapet kan ge henne socialt anseende) och sexuellt (eftersom hon kan bli

med barn, måste hennes sexuella relationer regleras juridiskt för att skydda henne mot männens godtycke).

Det enda som med stor sannolikhet kan fastslås om människans behov av kontakt med andra individer är att hon är en

Att äktenskapet främst är ett sexuellt ägandeförhållande framgår av lagstifningen.

gruppvarelse, som reagerar med ångest och ineffektivitet om hon isoleras. Men steget från en sådan visshet till uppfattningen att vår speciella familjegrupp är den hart när allena saliggörande är förvisso långt. Familjens utformning och funktioner varierar också från epok till epok, från kultur till kultur. Ändå talar människor aningslöst om äktenskap, monogami och föräldraskap under våra speciella former som ”det enda naturliga”. Familjelivet betraktas som ett socialt och moraliskt axiom i stället för vad det är – en typ av gruppbildning i ett visst socialt system.

Utifrån den axiomatiskt höga värderingen av familjen graderas mänskligt beteende. En viss typ av människor gynnas och värderas högt, nämligen den föga rörliga, som inte är i behov av spänning, omväxling och äventyr. En sådan individ är naturligtvis inte vare sig mer eller mindre värd än en mera lätttrörlig och fantasifull. Men ändå premieras den förre, och hans/hennes egenskaper haussas upp med en rad övertalningsdefinitioner: han är ”mogen”, ”vuxen”, ”normal”, ”kapabel till djup känslkontakt och ansvar” osv.

En människa som sitter i samma position på samma stol livet igenom behöver inte vara överlägsen den som byter uppehållsort flera gånger. Den förres stabilitet kan bero på torftighet, tröghet och fantasilöshet. Ytterligare: den djupt familjerotade individen behöver inte vara speciellt mogen och självständig. Hans behov av ordning, trygghet och juridiskt sanktionerad bindning till en eller flera människor kan vara symtom på ångest och otrygghet samt ett behov att överkompensera detta med en vidlyftig yttre apparat, som övertygar en om att man ägs och äger.

Att äktenskapet främst är ett sexuellt ägandeförhållande framgår av lagstifningen: den enda handling som leder till snabbskilsmässa är sexuell otrohet. Ingen tycks någonsin ha vågat formulera tanken att man kan vara patologiskt monogam likaväl som patologiskt polygam. Den patologiska monogamins alla manifestationer tillåts – anses nästan lovvärda! – att florera ohöljt inom familjen i form av svartsjuka och krav på hysteriskt ägande både mellan makar och mellan föräldrar och barn.

Kraven på hur man skall bilda familj är ytterst rigorösa: tillåten och gillad är bara den heterosexuella sk fullständiga familjen med far + mor + ett eller flera barn, helst biologisk avkomma till båda av dem och av samma ras och hudfärg som de. Uppfyller familjen dessa godtyckliga krav, tillåts vilka brutaliteter som helst inom den.

En familj som avviker från dessa normer är utsatt för en helt annan kontroll från samhället och allmänna opinionen. En ensam förälder, han eller hon må vara så duktig, välanpassad och känslomässigt

utvecklad som är möjligt, är skyldig att ha en barnavårdsman som kontrollerar hur han/hon sköter barnet. Finns det däremot två föräldrar, och de kan vara så gott som obegränsat avsigkomna och psykopatiska, föreligger ingen skyldighet i den vägen.

Den heterosexuella familjen – även utan barn – går före alla andra kategorier i bostadskön. Andra människor som har behov av att bo tillsammans kan inte tävla med dem då det gäller illusorisk angelägenhetsgrad – inte de två vännerna, inte det homosexuella paret. Det underförstådda skälet är givetvis att det heterosexuella paret förväntas skaffa sig barn, vilket är sakrosankt. Detta är en eftersläpande värdering från en tid då barnadödligheten var stor och människors värde mättes med och människors chans att överleva var beroende av att de satte flera barn till världen. Med det nuvarande överbefolkningsproblemet för ögonen borde vi äntligen bli medvetna om att driften att ligga med varann är ganska beskedlig och ofarlig. Det är driften att sätta ytterligare barn till världen som för närvarande utgör faran och bör regleras.

Den av lag och allmän opinion sanktionerade familjen fungerar som ett perfekt utpressningsinstitut gentemot sina medlemmar. I flera avseenden. En viktig faktor är att den kristna stämningen starkt dröjer kvar och pustar ut sin ångest i det slutna familjerummet. Inte mindre än två av moselagens bud reglerar förhållandena inom familjen, det andra: ”Hedra din fader och din moder” samt det sjätte: ”Du skall inte begå äktenskapsbrott”. Generation efter generation århundraden igenom i hela vår kulturkrets har indoktrinerats med dessa budord. Deras krav har till slut blivit en andra ”natur” hos de flesta människor. Till innehållet är de befängda och farliga. ”Hedra din fader och din moder”, lyder uppmaningen, följd av det förtäckta hotet: ”för att det må gå dig väl”. Det befängda ligger givetvis i att föräldrar skall hedras framför andra människor hur oansvarigt och knölaktigt de än betar sig. Budets utformning ger direkt upphov till skuld- och skräckkänslor inför reaktioner av protest, uppror och avståndstagande, de må vara hur berättigade som helst. Det sjätte budet har inristat uppfattningen om monogami som moraliskt förmer än polygami och lägger hyende under människors hysteriska ägandekrav på varandra.

Familjelivet är i stor utsträckning baserat just på ägandebegreppet, vilket medför svartsjuka, misstänksamhet och allmän brist på generositet. Äkta makar bevakar varann, är ogina inför varandras intressen, vänskaps- och kärleksupplevelser. Föräldrar klamrar sig fast vid sina barn, hindrar dem att orientera sig ut mot livet, mot kamrater och egna intressen. Barnen använder sina föräldrars skräck att mista dem till ekonomisk utpressning.

Tillståndet förvärras av att gruppen är hopsatt av personer som man i stor utsträckning inte själv valt, men som man tvingas att tillbringa en stor del av livet

med, av att gruppen är så liten, så avskild från andra grupper och att nötningen på medlemmarna blir så enorm. Det jäsande innehållet i familjeburken camoufleras nödtoftigt genom att en stor och som man hoppas allt försonande etikett klistras utanpå: KÄRLEK OCH GEMENSKAP.

Bristen på insyn i familjegruppen är helt enastående jämfört med vad andra grupper och institutioner inom samhället är utsatta för. Detta leder till egenartade och ibland katastrofala konsekvenser: många familjer fungerar t ex enligt en auktoritär modell, där barn uppfostras på ett sätt som går stick i stäv mot samhällets demokratiska ideologi. Kälvesten-Jonssons undersökning ”222 stockholmspojkar” utvisar att 65 procent av de intervjuade föräldraren anslöt sig till ett auktoritärt uppfostrings-system. Att ett motsatsförhållande mellan hemmets och t ex skolans attityd mot barnen förorsakar svårigheter dokumenteras i en undersökning, gjord av Joachim Israel. Där framgår att de elever som kommer ur hem med stränga uppfostringsprinciper förorsakar disciplinsvårigheter när de konfronteras med lärare som har ett demokratiskt uppfostringsideal.

Medlemmarna i en aktiv och glad familj med sammanhållning inåt och kontakter utåt kan utvecklas till starka och positiva människor. Men i familjegruppens avskildhet kan också människor ostört driva varandra allt längre neråt i en förvärrad spiral av ängslan, defaitism, paranoia och asocialitet. Barnens totalt utlämnade och rättslösa situation är dock det starkaste argumentet mot den slutna familjegruppen. Dödsmisshandelsfallen exemplifierar detta. Lagens

formuleringar är antingen tveksamma eller fattas helt. Samhället har knappast någon möjlighet att ingripa, också om man vet att psykisk och fysisk misshandel pågår. Ett litet barn som kommer in på sjukhus med

Unga människor föses av romantiska konventioner och bristande kunskap in i familjen.

blåmärken, kontusioner osv och som man misstänker vara utsatt för misshandel från föräldrarnas sida lämnas tillbaka till samma föräldrar så fort det hämtat sig för att ånyo utsättas för risken av livsfarlig behandling, såvida inte bevisningen mot föräldrarna är fullkomligt överväldigande.

Familjen är vår allra mest riskabla institution. Men människor varnas inte för den. Inte heller undervisas de om vilket företag familjelivet är. I den nuvarande läroplanen för grundskolan finns visserligen föreskrifter om hur familjekunskap bör bedrivas. Men läroböckerna i ämnet är få. Lärare med adekvat utbildning finns knappast. Undervisningen i familjekunskap bedrivs t ex av lärare med kombinationen svenska-historia i sin examen eller av lärare som utexaminerats från fackskolor för huslig ekonomi.

Äktenskapet omnämns allmänt i uppvärderande ordalag. Unga människor föses av romantiska konventioner och bristande kunskap in i familjen. Vi har aldrig haft en så låg genomsnittsålder för äktenskapets ingående som nu. Att ett så högt antal unga äktenskap kapsejsar efter några år är inte egendomligt. Innan ungdomar gifter sig

har de ofta levt i stora kamratgrupper, baserade på utbildningsinriktning och intressen. De har kanske fritt oscillerat mellan hemland och utland. Många upplever inte några gränser mellan socialgrupper, nationer och raser. Det är ett i god mening modernt sätt att leva.

Men i och med att de ingår äktenskap råkar ungdomarna in i det färdigbildade samhällets ryssja med statiska ideal, där modellen för lycka och anpassning är det avskilda familjelivet i radhuset eller förortslägenheten. Det lyckligt diffusa kollektivlivet går inte att praktiskt förverkliga längre när mannen arbetar inne i stadscentrum och hustru och barn förvaras en hel eller halv timmes väg bort i periferin. Städerna planeras i innevarande stund av personer med den patriarkaliska familjesituationen som enda modell för samlevnad. Därmed läses utvecklingen för åtminstone sjuttio år framåt, dvs så länge som de nybyggda husen kommer att stå.

Uppluckringen av de gamla rollerna inom familjen samt det faktum att familjeinstitutionen i sin nuvarande form inte behövs måste få påverka samhällsplaneringen, vilket i sin tur kan påskynda att isoleringen innanför och utanför familjegruppernas murar hävs. Kategorihusbygandet bör försvinna. Kollektivhus bör byggas så att all segregation så långt som möjligt försvinner. Daghem och förskolor bör byggas ut så att barnen inte är utlämnade åt föräldrarnas dåliga humör och inte föräldrarna åt frestelsen att avreagera sig på barnen. Uppvärdningen av en samlevnadsform på andras bekostnad bör kraftigt motarbetas. Familjens funktion av utpressningsinstitut berör ju inte bara individerna inom gruppen utan också alla dem som av olika skäl står utanför: dem som inte står ut där eller dem som blivit utslängda. Hur har alla dessa det just nu? Alla gamla ungarlar? Alla frånskilda? Invånarna på svenska botten? Interner i fängelser, mentalsjukhus och alkoholistanstalter?

För dem finns fortfarande ingen plats i härbärgat.

Artikeln publicerades ursprungligen i *Dagens Nyheter* den 24/12 1965.

Margareta Bäck-Wiklund läser läser Barbro Backberger:

DEN HELIGA FAMILJEN GENOM 2000-TALET LINS

Familjen präglas av *intolerans* och *isolering*, den är en *föråldrad institution* och den enda naturliga samlevnadsformen med status av *moraliskt axiom*. Karakteristiken är Barbro Backbergers och året var 1965. Med den stundande julen som förevändning gör hon ett furiöst angrepp på familjen (läs kärnfamiljen). Texten bär uppenbara drag av att vara skriven från ett utanförskapets perspektiv – i en mening privat och samtidigt med politisk sprängkraft.

Det är lätt att instämma i hennes beskrivning ” – ja visst så är det”, för att i nästa andetag utbrista ” – men samtidigt är allt förändrat”. Ingen skulle idag komma på idén att kalla familjen *helig* eller *sakrosankt* som är Backbergers benämning. Hennes text har en vokabulär som knappast är gångbar i vår tid. Ingen skulle heller använda ordet sakrosankt för något som är okränkbart – dessutom är det lite oklart vad vi uppfattar som okränkbart. Men med hjälp av Google kan man ta del av en liten historisk exposé över företeelser som givits den eminenta beteckningen. Vid sent 1800-tal var folkskolan okränkbar lite senare den fackliga anslutningen. Ja så kan man fortsätta – men vad gäller i samtiden? På en allmän politisk nivå tycks *arbetslinjen* ha uppnått status av okränkbarhet. Och i vårt sekulariserade land tycks *individen själv* tillmäta sig denna status (Pettersson 2010) – därom vittnar mängden av anmälningar av kränkta människor i rättssystemet.

Individualiseringen är också det senmoderna samhällets signum. Den slår rakt in i familjen som enhet och spränger den föregivna kärnan av kärlek, gemenskap och omsorg. Med de olika familjemedlemmarnas egna livsprojekt och den samtida tendensen att låta individualiseringen även omfatta barnen, ge dem rätten att komma till tals i olika sammanhang som berör deras liv, skapas insyn i den

slutna familjeenheten. Barnkonventionen kröner verket men har ännu inte stadfästs som lag.

Liksom Backberger oroade sig Alva Myrdal för svenska föräldrars bristande förmågor som föräldrar, i skydd av familjens isolering och slutenhet kunde försumelse och bristande stimulans frodas. För Myrdal handlade det om att säkra villkoren för barnens utveckling, och tidigt lanserar hon idén om en obligatorisk föräldrautbildning. Den vann inget gehör och föräldrars oinskränkta makt över barnen bestod, liksom rätten till barnaga, ända till slutet av 1970-talet. Riksdagen beslutade då om förbud mot barnaga samt att införa allmän föräldrautbildning som skulle erbjudas alla nyblivna föräldrar. I den sanna sociala ingenjörskonstens anda skulle kunskap om uppfostran förmedlas till föräldrar. Vi kan i dag också se en omfattande spridning av olika manualer för föräldrastöd, ofta importerade från den engelskspråkiga världen. De förmedlas genom kurser för nya föräldrar vid landets barnavårdscentraler. Dessa manualer är oftast iklädda en psykologiserande språkdräkt och syftar till att stärka relationerna mellan barn och föräldrar – eller för att tala i klartext – påverka föräldraskapets starkaste bastion – makten över och relationen till barnen. För Backberger handlade oron och ilskan knappast om något som kunde avhjälpas med kunskap, ty hon såg framför sig familjer med ”obegränsat avsigkomna och psykopatiska föräldrar” som bara de inte uppträdde som ensamföräldrar kunde passera i samhället.

Men tiderna förändras och den svenska

välståndsstaten axlar nu tillsammans med dagens mödrar och fäder en del av ansvaret och utformningen av föräldraskapet och staten har via sina professioner och institutioner skapat tillträde till familjens innersta kärna. De flesta barn tillbringar mycket av sin vakna tid i förskolan och skolan under överinseende av en krympande skara vuxna. Den en gång så excellenta barnomsorgen har sakta nedrustas, föräldrar oroas och protesterar men anpassar sig.

När barnens välfärd är hotad på allvar så träder staten via socialtjänsten med sina speciallagar in. I runda tal är nu mellan 50 000 och 60 000 barn och unga föremål för någon form av insats från samhällets sida och närmare 25 000 barn skiljs från sina föräldrar för kortare eller längre tid, några för att placeras i en ny och från myndigheternas syn ”godkänd familj” (Höjer, I. et. al. 2012). Så nog har staten koll, men ändå vet vi att mycket passerar och att oförätter och övergrepp drabbar barn i hemmet av nära och kära. Det är en tunn egg att balansera på när det gäller myndigheters ingrepp i privatlivet. I mitten på 1980-talet utbröt en våldsamt debatt om att Sverige skilde barn från sina föräldrar och splittrade familjer i en utsträckning som inte tidigare skådats. Vi utnämndes till västvärldens Barn-gulag! Familjen var inte längre fredad och okränkbar. De många ingreppen och diskvalificerandet av familjer som inte höll måttet blottlade samtidigt föreställningar om hur den rätta familjen skall se ut, så paradoxalt nog bidrog intrånget i familjen till att teckna konturerna på en – ja nästan en helig familj. Ingreppen i de icke godkända familjerna fick den paradoxala effekten att

blottlägga och reproducera traditionella familjevärderingar.

Sedan 1970-talet har det skett en omfattande utbyggnad av stödsystem för att underlätta en tvåförsörjarfamilj. Kvinnors och mäns liv har förändrats drastiskt och vi

Arbetslinjen dras ända in i sängkammaren.

kan stoltsera med en av västvärldens högsta andel förvärvsarbetande småbarnsmödrar och allt fler fäder – involverade i omsorgen om de små barnen – på föräldradighet (majoriteten av denna används fortfarande av mödrarna). Den svenska välfärdsstaten är inriktad på att stödja individen att forma sitt eget liv, inte på stöd till familjen i sig som i många andra västländer. I många länder är det inte heller säkert att staten erbjuder något stöd utan litar på att familjen tar hand om och ser till sina egna medlemmar.

För inte så länge sedan sågs Sverige som ett av världens mest jämställda länder och ett land som sticker ut både vad avser familjepolitik och familjeliv. I ett europeiskt perspektiv ligger Sverige i topp när det gäller antalet skilsmässor, hög konfliktnivå i familjen och andel ensamföräldrar. När det gäller konflikter går uppgifterna något isär men det är något som uppmärksammats på senare tid (Nordenmark, M. 2008). Kanske är det så att jämställdheten har ett pris? Det är ett känsligt område och bara att lyfta frågan ses lätt som en kritik mot strävan mot jämställdhet mellan könen. Men varför inte istället fråga sig om inte

de spirande konflikterna är början på en förändring? De förhållanden som nämnts ovan är inte de enda som får Sverige att framstå som landet annorlunda. Med stigande andel kvinnor i lönearbete så föds färre barn – det har länge betraktats som ett axiom i demografiska sammanhang. I Sverige har vi fått uppleva motsatsen – vi ligger i topp i Europa när det gäller födelsetalen, med allt äldre mödrar varav de flesta är väl etablerade på arbetsmarknaden. Arbetslinjen dras ända in i sängkammaren. Men myntet har en baksida – om nu Backberger betraktade familjen som den grymmaste och mest exkluderande institutionen i samhället, har den nu hård konkurrens från arbetsmarknaden. Sverige har internationellt sett en av de mest könssegregerade arbetsmarknaderna och nu kanske vi har den mest exkluderande – med etnicitet som förtecken.

Är därmed myten om familjen och dess speciella ställning på väg att avtäckas? Den svenska välfärdsstaten har till stora delar gått Backberger till mötes och öppnat upp den slutna familjen och gjort både barn och kvinnor till individer i sin egen rätt. Under välfärdsstatens glansdagar benämndes den också kvinnovänlig (Hernes, H. 1987). Men glansdagarna på familjens och jämställdhetens område är över och man kan med den kände välfärdspolitiska teoretikern Gösta Esping-Andersens ord se på samtiden som en *ofullbordad revolution* (Esping-Andersen 2009). Kvinnorna har tagit plats i samhället men de svarar fortfarande för lejonparten av omsorgen om familj och barn ofta i kombination med deltidsarbete – även om allt fler jobbar lång

deltid eller heltid. Nya siffror visar att kvinnorna halkar efter i löneutvecklingen och deltid beskrivs som ”världens största kvinnofälla” (*SvD* 27/11, 2/12 2012). Backberger var med att starta grupp 8, vars uppfordrande kampord ”Kvinnokön ger lägre lön” tycks lika relevant närmare ett halvt sekel senare.

Familjen har förändrats och mångfalden av samlevnadsformer är numera är legio (för en vidare presentation se t ex Bäck-Wiklund & Johansson 2012) – därom råder inte längre någon oenighet. Visst finns fortfarande olika uppfattningar med moraliska förtecken om vad som är rätt och fel och med jämna mellanrum går debattens vågor höga om familjelivets olika aspekter. Vårt samhälle präglas av mångfald på gott och ont och det är något vi måste lära oss att leva med. Att handskas med den ständiga ambivalensen och reflexiviteten är vår tids största utmaning. Familjen som enhet och i olika kategorier uppträder numera endast i statistiken medan den familjeteoretiska mittfåran har följt i könsforskningens spår där familj är något som *görs* – inte något som *är* (Morgan 1996). Därmed har gränserna av vad som är familj och inte lösts upp och exkludering kan vändas till inkludering utan krav på blodsband men med ömsesidighet på lång eller kort sikt som riktmärke.

Hur kan vi då se på familj, givet att vi alla är fångna i vår egen tid och plats? Känslan av familjens tidstypiska karaktär förstärks om man betraktar 2000-talets ”stora” teoretiker Anthony Giddens, Zygmunt Bauman och Ulrich Beck i ljuset av 1950 och-60 talets ”stora”, Talcott Parsons och William Goode. De strävade alla efter att skapa stora teorier som med en lätt överdrift vill ”förklara allt”. För Parsons var familjen och könsrollerna samhällets grundbultar, för Goode var familjen den lilla enheten, vilken som hand i handske passar kapitalismens behov av lättrörliga och anpassningsbara människor. De samtida teoretikerna strävar också efter att förklara allt men också att nyansera och att förstå de stora dragen i samhällsförändringen. De pekar på familjens föränderliga karaktär, den är inte längre gjuten i sten utan fångar samtidens ständiga flöden och behovet att omdefiniera och -skapa. Giddens analys av öppna relationer öppnar för nya sätt att leva samman och i fjärran skymtar en demokratisk familj. Beck är knappast optimistisk utan ser en förändring som driver in människor familjens hägn. Både Giddens och Beck rör sig på en nivå där frågor om omsorg – i praktisk mening inte tycks existera. Det är grandiosa teorier som fångar den tid vi lever i, men som samtidigt sveper undan barnen och förpassar klass till en ”zombie category” (Beck 2009) eller till en ”shell institution” (Giddens 1999). De stora samtida teoretikerna är svåra att komma förbi, de ger vår förståelse av samtiden en särskild aura, samtidigt som man själv efter eget skön måste låta familjepraktiker, ojämlikhet och levtt liv ha en aktiv plats i analys och förståelse.

Framställningar och föreställningar av familjen tycks alltid beröra oss. För

mig ger historikern John R. Gillis, *A World of Their Own Making. Myth, Ritual, and the Quest for Family Values* ett viktigt bidrag till att förstå varför det är så. Boken fångade min uppmärksamhet när jag vandrade bland hyllorna på Dillons bokhandel i London (innan det blev Waterstones). Bokens omslag var prytt med färgglada nostalgiska bilder av föremål och människor som inte vanligtvis platsar på böcker i akademiska sammanhang. Det var det som kunde hända när välförsedda bokhandlar ännu var som tempel fria att utforska. Gillis säger i inledningen till sin bok ”vi har alla två familjer, en som vi lever i och en som vi lever med. Vi önskar att de skulle bli ett men det händer inte. Familjen vi lever med till vardags är invaderad av konkurrens, självintresse och marknadens värderingar. Den är fragmenterad och instabil och inte pålitlig som den tänkta familj vi lever med i våra tankar”. (Gillis 1994. p. XV, min översättning). Citatet uttrycker längtan efter närhet och omsorg och samtidigt hindren för att det skall förverkligas. Den heliga familjen är en dröm och den kan man inte ta död på eftersom den står för så mycket mer än familj och eftersom det är där vi förankrar våra djupast liggande värderingar.

Margareta Bäck-Wiklund, professor emerita i socialt arbete vid Göteborgs universitet. E-post: margareta.back-wiklund@socwork.gu.se

Ulrich Beck: ”Zombie categories. Interview with Ulrich Beck”, Beck & Beck-Gernsheim: *Individualisation*, Sage 2002.

Margareta Bäck-Wiklund: ”Familj och modernitet”, *Nätverksfamiljen* Bäck-Wiklund, M. & Johansson, T. (red.), Natur och Kultur 2012.

Gösta Esping-Andersen: *The incomplete revolution. The adaptation to women's new roles*, Polity Press 2009.

Anthony Giddens: *Runaway world: how globalisation is shaping our lives*, Profile 1999.

John R. Gillis: *A World of Their Own Making. Myth, Ritual, and the Quest for Family Values*, Harvard University Press 1996.

Ingrid Höjer et. al: *När samhället träder in*, Studentlitteratur 2012.

Helga Hernes: *Welfare state and woman power: Essays in state feminism*, Norwegian University Press 1987.

David Morgan: *Family Connections*, Polity Press 1996.

Mikael Nordenmark: ”Bråk och rollkonflikter – jämställdhetens avigsida”, *Jämställdhetens pris*, Halleröd, Björn & Grönlund, Ann (red.), Borea 2008.

Thorleif Pettersson: ”Religion och samhällspraktik. En jämförande analys av det sekulariserade Sverige.” *Sociälvetenskaplig Tidskrift* vol.16, 2009:3-4, s. 233-264.

”Föräldrafällan”, *Svenska Dagbladet* 27/11 och 2/12 2012.

Elisabeth Hjorth läser Barbro Backberger:

KÄRNFALL

lilla stjärna blinka
stjärnan faller
– kärnan

*om det var 1981. i så fall var
han fem. min kusin*

en krubba snidas i betlehem
olivträdet strimmar över muren
som skymmer
den heliga familjen
– stjärntydarna ohjälpligt
på fel sida

*vi hade lekt, jag skulle sova över, deras sovsäckar
hade serieteckningar på tyget och luktade så där
som det gjorde hos dom*

faller kärnan klyvs hemmen, söner frånvarande
instängda trängda
röken svävar mellan gallerblickar, över muren
drar in:

There is in this the thought of home.

Those who had a home.

Those who have a right to a home.

And there is those who took and those who stayed in the taking.

The house of difference when we look.

The house of norms and abnormalities and their percentages.¹

*men någon hade glömt vrida åt kranen
på toaletten Det var jag den lilla toan
på övervåningen, det hade stått och droppat, kanske
nästan hela dagen, vi radades upp
10, 9, 7,6 och i så fall
fem*

våldet, uniformerna, språket som vänder i munnen

vem?

min mormor hade en vävstol i källaren
hon dunkade

min morfar, änklungen, han
 säger, ina hon blev alltid
 sjuk vid jul hon
 kräktes och fick gå och lägga sig

*det är sant när jag säger att
 var och en som fick frågan talade
 sanning Utom jag och den minste i raden sade*

jag pratar med z, när hon ringer till sin syster
 i damaskus
 kan hon höra explosionerna
 och systemsonens gråt

jag vet inte!

och min farmor hade en vävstol i sovrummet
 hon hade sedan länge slutat tala med

farfar

*sedan gick det flera timmar Bara jag
 visste inte hur allvarligt det där
 droppet var utom när han frågade, och sedan
 när vi kröp ner under serieteckningarna*

– jag tittar på de andra tre
vid bordet

”i en aktiv och glad familj med sammanhållning inåt och kontakter utåt”

It was not all long lines of connection and utopia.

It was a brackish stream and it went through the field beside our
house.

But we let into our hearts the brackish parts of it also.

Some of it knowingly.²

*och det var då som han kom in,
ja båda två*

demonstrativtvägradedepappaattresasig
ochskålarvarjulochnärhansbrortogsitt
livhadehansuttitpånätternaienstugaiskogenföratthindra
enkollegaatttalivetavsig
– och julen kom
alltid

Our love, *that halfmad firebrand,*

races once around the room

whipping everything

and hides again.³

när k smsar till p tänker vi hela tiden att
han måste få stanna att
annars är det outhärdligt
igen

*min kusins nakna stjärt
ljuden
medan mamman
satt bredvid och sa
nu räcker det [hans namn] nu räcker det*

när min svåger kom ut
tog det hus i
helvete

och det räckte till sist

min syster är
familjehemsutredare

och det var då vi alla skulle knäppa våra händer

mina tre bröder
med sina tre gåvor –
guld, läkekonst och mängdlära

tillsammans

Let the stars
Plummet to their dark address⁴

gud som haver barnen kär

kära kärna kär
jag skalar delar klyftar
stjärnor groor i
ljusgropar, i gryningen...

Vi
som är i sorgens hopp⁵

– en livmoder blinkar
i rymden och

min mor
skriver upp allt
i sin bok

Elisabeth Hjorth är författare, litteraturkritiker och doktorand vid teologiska fakulteten, Uppsala universitet. E-post: elisabeth.hjorth@teol.uu.se

Noter

- 1 Juliana Spahr: *well then there now, A black Sparrow Book, New Hampshire 2011, s. 25.*
- 2 Spahr 2011, s. 130.
- 3 Anne Carson: *Decreation. Poetry, essays, opera, Vintage books 2005, s.14.*
- 4 Sylvia Plath: *Collected Poems, Harper Perennials 1981, s. 241.*
- 5 Göran Sonnevi: *Bok utan namn, Albert Bonniers förlag 2012, s. 293.*

Pia Laskar läser Barbro Backberger:

SEXUALITETEN FÖRBLIR FAMILJEINSTITUTIONENS SPÖKE

På julafton 1965 publicerade *Dagens Nyheter* ”Den heliga familjen” av Barbro Backberger - då 33 år gammal. Artikeln kritiserades hårt och fick folk att spotta efter henne på gatan. Backberger tycks ha satt fingret på ett spänningsfält i sin samtid. Varifrån hade hon fått inspiration till sin skarpa kritik av familjen och hur klarade hon av att bespottas och ringas ned av anonyma kritiker som skrek i luren – som hon berättade om i senare intervjuer?

Förmodligen hämtade Backberger inspiration från flera av samtidens diskussioner. Betty Friedans *The Feminine Mystique* hade publicerats två år tidigare i USA och antipsykiatrikernas kritik av familjen skulle snart resultera i David Coopers *The Death of the Family* (1971). Backberger har sannolikt fått titeln från en tidig text av Marx och Engels¹ – men det är tveksamt om hon var inspirerad av marxistisk stadieteori och antropologiska diskussioner utifrån Friedrich Engels bok *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats* (1884), hon borde ha lyft fram de forna matrilineära samhällena i så fall – det skulle feministerna komma att göra på 1970-talet. Istället nämner Backberger Joachim Israel och det är förmodligen den socialpsykologi som han representerade som inspirerade hennes analys av familjen. Men inte bara.

Familjen hade utvecklats till ett ämne efter andra världskriget. Registret över ämnena *barn* och *familj* i statliga utredningar mellan åren 1945 och 1965 sträcker sig över ca tre och en halv sida.² Familjen stod under förändringstryck. De ökande skilsmässorna ansågs av ledande familjesociologer under 1950-talet förbättra individens livskvalité, men också hota familjens fortbestånd. Ekonomihistorikern Per Simonsson lyfter i sin avhandling fram hur psykologer och

sociologer i samtiden såg familjen som en patriarkal enhet med en dominerande man som krävde en underordnad kvinna. Simonsson citerar psykologen Curt Åmark som 1954 menade att utvecklingen ändå gick i en demokratisk riktning där hustrun och barnen började göra anspråk på att ha samma rättigheter som familjefadern – men detta ledde samtidigt till skilsmässor. Under 1950 stannade dock skilsmässofrekvensen upp för att åter öka vid mitten av 1960-talet.³ Här fanns alltså en materialitet som kan ge sammanhang åt Backbergers artikel.

Hon ingick också i ideologiska sammanhang. Idéhistorikern Åsa Bergenheim har visat hur den kontroversielle Wilhelm Reichs sexualteorier kom att influera Joachim Israel, Gustav ”Skå” Jonsson och andra vänsterradikala socialpsykologer i Norden.⁴ Reich kopplade den auktoritära familjen och sexuell repression till diktatoriska regimer och totalitära samhällen med lydiga invånare. Teorierna kan spåras i Backbergers kritik av den auktoritära familjemodellen som demokratins motkraft. Hon refererar också till just Jonssons och Anna-Lisa Kälvestens undersökning *222 Stockholmspojkar*. Kälvesten var sakkunnig och sekreterare i den s.k. Ungdomsvårdskommittén och tillsammans med Jonsson engagerad i barnbyn Skå där Reichs teorier var inflytelsefulla.

Vissa teman hade ännu inte kommit med på den kritiska dagordningen när Backberger skrev sin text. Föräldrars misshandel av barn diskuterades av socialpsykologerna och Backberger, men könsanalys saknades. Mäns våld mot kvinnor; våld och sexuella övergrepp i nära relationer (vanligen utförda av en manlig förövare) skulle bli stora feministiska frågor i Sverige först vid skiftet 1970/80-talet.

Backbergers kritik av familjen kan fortfarande uppfattas som aktuell – även om språkbruket och vissa referenser måste tvättas. Idag går det inte att använda n-ordet för att beskriva färgade människor i en radikal text. Och att diskutera det som idag kallas utanförskap handlar numera inte om att fokusera på *arbetarklassens olycksbarn* eller *samhällets offer* – som fångar och alkoholister kallades i samtiden. Sedan 1980-talet är det *brottsoffren* som värnas och idag ska vi skänka pengar till Stadsmissionens julefirande för de *hemlösa* – termer som inte brukades under svenskt 1960-tal. Och vilken debattör bryr sig idag om ensamheten hos ”Alla gamla ungarlar”?

Jag letar efter flera mått på att tiden gått. Backberger kunde nog inte ana att hennes kritik av den ”föga rörliga” individen skulle passa en kommande nyliberalisms behov av flexibla individer avvanda vid det fasta arbetets trygghet och utrustade med kreativa förmågor som passar en ständig jakt på nya intressanta projekt att exploatera ekonomiskt och karriärmässigt.

Att Backberger skriver om heterosexuella par som har företrädare framför hosexuella par känns nytt som problemområde tills jag bläddrar i *Ord & Bild* från 1965. I nummer 3 ligger Barbro Backbergers ”Det förkrympta kvinnoidealet.

Könsrollen och de kvinnliga författarna” (som sedan ska bli bok) sida med sida med ett utdrag ur Simone de Beauvoirs ”Det andra könet” – även dennas text om lesbiskhet finns med i dansk översättning. Här finns Joakim Israels artikel ”Sexualmyter i manssamhället” och en samling texter och bilder på temat homosexualitet.

Knut Lagrup skriver om bögtidningarna *Eos* och *Vennen* och *Ord & Bild* publicerar olydigt en bild ur *Eos* nr 5/64 av en vit respektive en svart man, båda nakna, som smeker varandra. Bilden hade föranlett att *Eos* beslagtogs i Sverige – som sedlighetsårande. *Ord & Bild* utlyste därför en pristävling om bästa motiveringen och tillfogade upplysningen att ”...*Eos ofta visat två vita män på samma bild och intimare situationer än denna utan att det föranlett beslag eller åtal*”.⁵ I numret finns också Christer Kihlmanns ”Den okända homofilin” och en bildsvit av transvestiter fotograferade av Christer Strömholm.

Det här numret av *Ord & Bild* utkom under hösten 1965 och innan Barbro Backbergers ”Den heliga familjen” och visar att hon ingick i ett radikalt samtal där både familjenormer och sexuella normer utmanades. När telefonen började ringa med arga anonyma röster och hon bespottades på gatan hade hon likatänkande omkring sig och ett nummer av *Ord & Bild* bakom sig.

För Backberger och det sammanhang hon ingick i var familjen en reproduktiv tvångströja som exkluderade dem som inte passade in. Familjens exkluderingspraktiker är fortfarande ett ämne för genus- och queerforskare och -radikaler. Idag skriver

doktoranden Carolina Jonsson Malm vid Malmö högskola en avhandling om hur familjen och synen på familjen, har förändrats mellan 1967 och 2007. Juridiken

Familjens exkluderingspraktiker är fortfarande ett ämne för genus- och queerforskare och -radikaler.

kring familjen är sexfixerad, säger hon i *Sydsvenska Dagbladet* (1/12 2012).

Carolina Jonsson Malms forskning visar att ytterligare vägar trampats sedan Barbro Backbergers ”Den heliga familjen” och efterföljande radikalfeministers kritik av fortplantningen som orsaken till kvinnoförtrycket. I Shulamit Firestones *The Dialectic of Sex* (1970) användes Simone de Beauvoirs slutsats i *Det andra könet* att kvinnan alltid underställts mannen på grund av sin fortplantningsfunktion. Fortplantningsfunktionen som förtryckets orsak fick Firestone att kräva att fortplantningen måste skötas artificiellt som strategi för en feministisk revolution. Artificiell fortplantning tänktes förändra familjens rollfördelning i grunden. Efter Firestone skulle andra radikalfeminister istället formulera kritik *mot* fortplantningsteknologin och ekonomin och kalla IVF ett rasistiskt, sexistiskt, hetero- och medelklassprojekt. Och idag debatteras surrogatmoderskapet i den globaliserade ekonomin och krävs samtidigt som rättighet för både hetero- och homosexuella par.

Familjen är fortfarande ett spänningsfyllt ämne – ett halvt sekel efter Backbergers

text. Kinship studies är ett framväxande fält inom genusforskningen och feminister och queera i synnerhet problematiserar hur vi ska förhålla oss till mänsklighetens grundläggande sociala beroendeformer. Fortfarande diskuterar vi och prövar andra sätt att organisera reproduktionen (det vill säga födelse, uppväxt, känslomässiga beroenderelationer och stöd, generationsband, sjukdomar och död). Och vad en total omorganisering av reproduktionen skulle få för konsekvenser för konstruktionen av kön och sexualiteter – och för samhällets och produktionens organisering.

Själva sexualiteten ifrågasätts som nödvändig komponent för en fungerande reproduktiv enhet och lagstiftningen problematiseras som förlegad. Carolina Jonsson Malm igen:

”Juridiskt är sexualiteten viktig. Familjebegreppet kretsar kring tvåsamhet, och att det ska förekomma en sexuell relation mellan de vuxna. Det är ganska intressant i en tid där reproduktion och sexualitet skilts åt. För att ett samboskap ska kunna gälla ska man leva i ett äktenskapsliknande förhållande, dvs man ska ha sex. Man kan inte adoptera eller få assisterad befruktning om man inte har sex. Som om det vore viktigt för barn att deras föräldrar har sex.”

Ja hur skulle livet och lägenheterna kunna se ut om barnet – inte omsorgstargarnas sexuella relationer – stod i centrum?

Pia Laskar är fil. dr i idéhistoria och lektor i genusvetenskap med inriktning mot kritiska sexualitetsstudier, Tema Genus, Linköpings universitet.
E-post: pia.laskar@liu.se

Noter

- 1 "Die heilige Familie oder Kritik der kritischen Kritik" (1844), http://www.mlwerke.de/me/me02/me02_003.htm (hämtad 20121201)
- 2 Efter Frykholm (1971), i Per Simonsson, *Bidrag till familjens historia. Inflytande över konsumtionen inom svenska hushåll under 1900-talet*, diss. Stockholms universitet 2005, s. 97.
- 3 Simonsson 2005, s. 97 f.
- 4 Åsa Bergenheim, *Barnet, libido och samhället. Om den svenska diskursen kring barns sexualitet 1930-1960*, diss. Umeå universitet 1994.
- 5 *Ord & Bild* från 1965:3, bildtext s. 251. Kursiv i original. Året innan (1964) fick Martin Luther King Nobels fredspris och i mars 1965 hade den amerikanska polisen attackerat en fredlig medborgarrättsmarsch i Selma och svårt skadat medborgarrättsrörelsens förkämpe Amelia Platts Boynton Robinson – händelsen kom att kallas "Bloody Sunday" och var en nyhet som inte kan ha undgått *Ord & Bild*-redaktionen.

Lars Raattamaa och Johanna Langhorst samtalar om Backberger:

OM SÄRSKILJD OCH ALLMÄN URBANITET

Johanna: Sextifem var det den skrevs.

Lars: All respekt till BB, hon är ascool men när hon kommer in på stadsplanering så har hon fel. Men fel på ett intressant sätt.

Hennes förslag är bra: ”Kategorihusbyggandet bör försvinna. Kollektivhus bör byggas så att all segregation så långt som möjligt försvinner. Daghem och förskolor bör byggas ut så att barnen inte är utlämnade åt föräldrarnas dåliga humör och inte föräldrarna åt frestelsen att avreagera sig på barnen.”

Johanna: Vad betyder kategorihus?

Lars: Att man bygger olika sorters hus och områden för olika människor, rika och fattiga, barnfamiljer och ensamstående.

Hon har fel, för kollektivhus, icke-kategori-boende, daghem är just det man jobbar med i den svenska stadsplaneringen under modernismen, från 30-talet till 70-talet, För till exempel Sven Markelius var kollektivhustanken central i den nya arkitekturen. Och till och med mentalsjukhus och ålderdomshem ville man bygga bort. På gott och ont.

Johanna: Men sen vart det ju inte så mycket kollektivhus.

Lars: Nej. Allt byggande sker i en existerande ekonomisk miljö. Även om kollektivhuset var en hjärtefråga för Sven Markelius så var det inte det i lika hög grad hos byggherrar och banker. Fram till åttiotalet byggde man kollektivhus, ambitionen fanns. Men det sista jag känner till i Stockholm ligger i södra stationsområdet.

Nu kommer det tillbaks på ett annat sätt. Som i Victoria park vid Limhamns kalkbrott i Malmö. Superexklusivt med egen swimmingpool.

Johanna: Är inte det kategorihus?

Lars: Jo det är det verkligen. Men ett kollektivhus i den meningen att man delar på vissa saker som swimmingpoolen. Ett intressant problem som döljs i BBs text är att ni betalar för era kvadrat i er lägenhet men i kollektivhus så ska ni betala för tio kvadrat till som ni ska dela med andra.

Johanna: Men ofta kan ju lägenheterna vara lite mindre. Man behöver inte ha lika stort för man är inte hemma och stirrar in i sin egen vägg hela tiden.

Lars: Så är det i Sven Markelius kollektivhus på John Ericssonsgatan. Man har krympt vissa mått, man hade gemensam tvättanläggning och gemensamt storkök.

Johanna: Där var det folk som arbetade i tvättanläggningen.

Lars: Jag tror att man hade folk anställda där. Det blir något annat än om man har tjänare.

Johanna: Ja. Det blir mer som ett dagis. Fast mat.

Lars: Matis. Och tvättis.

Johanna: Det är det problematiska med RUT. Man ska vara hemma hos en annan person och serva den. Det är ju svårt även för hemtjänsten. Man hamnar i underläge så fort man kommer in i någon annans hem. Jag har läst att BB kallade de nya förorterna för välfärdens koncentrationsläger.

Lars: Betty Friedan formulerade det också så i Den kvinnliga mystiken. Det är ett tänkande som pågår då, som hos Jane Jacobs och William Whyte som förnyade de hånfulla beskrivningarna av förortsområden. Stepford wives av Ira Levin är en iscensättning av William Whyte. Något händer när kritiken av småborgerligheten går över i förakt. Det föraktet bubblar i den tiden.

Jane Jacobs ville bevara slummen i samma tid som medborgarrättsrörelsen och Black Panthers hade kravet att bygga bort den högst upp på sin lista. Hon är en viktig aktivist, men det är problematiskt att hon inte såg att arkitekturen, städerna

och det ekonomiska hör ihop. Medborgarrättsrörelsen och Black Panthers såg att städerna var en ekonomisk fråga. Slummen var en ekonomisk fråga. Men Jane Jacobs såg inte det.

Johanna: Det som jag kan hålla med BB om är att i Tensta till exempel skulle man behöva göra många lägenheter större och bygga ihop för familjerna ser an-norlunda ut. Jag hörde en kille som ringde in till radion. Han och hans kompis ville flytta ihop men de fick inget banklån för att de var kompisar. Om de hade vart bögar så hade de fått det. De var på väg att skriva på när banken insåg att de inte var ihop.

Lars: Hade de bara haft sex så hade det varit ok.

Johanna: Då har man bara flyttat över kärnfamiljsidealet och inkorporerat bögar och flatorna i det. Man stänger dörrar och säger ”har ni sex så går det bra, men inte annars.”

Är det bra? Om de är ett par så kanske de skaffar barn, även om de adopterar. Det blir ett väldigt högt värde i den sorts relation som kan alstra barn.

Lars: Just ombyggnaden av världen var det man jobbade med i den modernistiska stadsplaneringen. En annan sak man jobbade med var allmänningar, rum man inte behöver betala för. I husen och i städerna. Det är ju helt borta idag.

BB skriver: ”Utifrån den axiomatiskt höga värderingen av familjen graderas mänskligt beteende. En viss typ av människor gynnas och värderas högt, nämligen den föga rörliga, som inte är i behov av spänning, omväxling och äventyr.” Klart att folk ska vara vilda och äventyrliga men idag är ju alla äventyr superkapitaliserade.

Johanna: Ja vadå äventyr. 68 kanske det var ett äventyr att åka på en långresa, det är det inte nu. Röda mattan är alltid utrullad. Jag tycker att det är mer äventyrligt att bilda familj tidigt nu, då hamnar man lite på sidan av och får hitta sin egen väg, inte raka spåret in på högskolan, plugga vidare eller börja jobba direkt, spara pengar, åka till Indien, komma hem och få befordran innan man skaffar barn.

Lars: Jag tycker det är sorgligt att hennes text så lätt kan användas av dagens stadsfundamentalister. ”Kolla! Tillochmed den hårdaste feministen är emot förorten.” m man börjar titta så ser man vilket otroligt, automatiskt, positivt värde ordet ”urban” har. Konnotationerna är äventyr och djärvhet, kanske till och med överskridande sexualitet.

Johanna: Så är det ju inte längre. Kolla Manhattan idag, man kan gå trygg där, det är bara medelklassmänniskor som bor där.

Lars: Men ordets värde finns kvar och kapitaliserar fortfarande på knarkhandeln på 70-talet.

Johanna: Och porrklubbar. Samtidigt så pekas förorten ut som dålig just på grund av att den är otrugg, mörk och farlig. Allt det där som man menar är positivt med storstäderna farligheten och äventyret blir dåligt när det visar sig i förorten. Men förorten är en del av storstan och är förstås också urban.

Lars: Idag finns det en slags särskiljande urbanitet, det som räknas som stad krymper. Är Bondegatan kanske mer "urban" än Flemminggatan? Det finns något helt absurt i det.

Johanna: Ordet urban har blivit innehållslöst, det är bara en statusmarkering. Det handlar bara om vem som bor där.

Lars: Det är cool att flytta till Malmö, mer cool att flytta till Stockholm och absolut cool att flytta till New York. Det finns en avhandling av Lotta Svensson, Vinna och försvinna? som beskriver hur gymnasieungdomar från överklass och övre medelklass i Söderhamn vill flytta till en större stad, medan ungdomarna ur lägre medelklass och arbetarklass vill bo kvar. Samtidigt säger företagsledare och myndighetspersoner att de gärna mister arbetarklassen, men att de vill behålla överklassungdomarna.

Johanna: Samma problematik fanns ju i Alva och Gunnar Myrdals bok Kris i Befolkningsfrågan, en jätteviktig skrift på många sätt, men just idén att det är fel människor som föder barn. Den är så obehaglig. Vissa vill vi ha kvar i vår kommun, andra får gärna försvinna. Det är en fruktansvärd människosyn.

Lars: Och ungdomarnas egen inställning är nästan lika hemsk: "Nej vi måste flytta, den här hålan duger inte. Den är 'low class'. Vi drar till en håla med högre klass." Den centrifugala rörelsen in mot centrum, genererar inte den i sig intolerans? Är inte den medskapande hela vägen in till familjen? Gör den inte familjen mer intolerant?

Johanna: Nuförtiden får jag ofta höra bekanta som bor på Söder berätta om de konflikter som uppstår i bostadsrättsföreningarna när vissa vill sätta upp

grindar och bygga murar mellan gårdar och ut mot gatan. Det spelar ingen roll att barnen på gården bryter benen av sig när de klättrar över muren för att kunna leka med varandra, bara man får ha sin grillplats ifred för grannarna. Det här exkluderande sättet att tänka om sitt boende är intolerant på gränsen till fascistiskt. ”Vi måste ha en låst grind mot gatan för att annars kan de komma in och sova i vår källare.” Tja, du bor i ett samhälle där det finns hemlösa som behöver någonstans att sova.

Lars: Det ”urbana” utmålas ju både som ”det stora äventyret” och som ”det toleranta samhället”. Men den här kapitaliseringen gör det mindre tolerant på många sätt.

Johanna: Familjen är vår klart intolerantaste grupp, skriver BB. Det kan jag verkligen hålla med om. Familjen är till och med intolerant mot sina egna medlemmar. I familjen blir man väldigt beroende av några få andra människors vilja och förmåga. Då måste man kanske vara hård för att lyckas. Jag tycker precis som BB att det är synd att det inte har byggts på ett annat sätt. Det är tråkigt att familjer måste bo så isolerat.

Lars: Enkelriktningen in mot centrum gör det ännu svårare. 1968 var diskussionen om stadsbyggande väldigt radikal, det är synd att man inte ser det i BBs text, både bland de gamla som Sven Markelius, och det unga avantgardet som Yona Friedman och Constant Nieuwenhuys. Idag finns det bara en stor uppgivenhet inför vad arkitekturen kan åstadkomma. Det finns närmast ett förbud mot att försöka påverka livet med arkitekturen.

Johanna: Då kallas det för social ingenjörskonst och det är förkastligt.

Lars: Det är bisarrt, eftersom både stadsplanering och arkitektur aldrig tidigare har varit så präglad av social ingenjörskonst som idag, bara det att det är en social ingenjörskonst helt utan sociala ambitioner. Kapitalistisk ingenjörskonst.

Johanna: Man låtsas att det inte är politik fast det är politik. Jag tror inte att 68:orna insåg att deras kritik av betongsossemaffian skulle få så förödande konsekvenser. Jag tror inte att de fattade det alls. Det var ett fadersmord. De kände sig så trygga med strukturerna... Att de inte skulle gå att rasera...

Lars: Att det finns en bas.

Johanna: Alla värden förändras över tid, men basala behov består. Behovet av bra bostäder var skriande i Sverige 1965 och de svenska förortererna var både välplanerade och välbyggda. Vad var det egentligen som var så provocerande med det?

Lars Raattamaa är författare och arkitekt.

E-post: larsraattamaa@hotmail.com.

Johanna Langhorst är radioreporter och författare.

E-post: betongbella@gmail.com